

тому, що Україна, як і Болгарія, має глибокі культурні відмінності між двома реаліями (сучасним станом розвитку держави і спільнотою ЄС), що може стати ключовим чинником в її просуванні в напрямі європейської інтеграції.

¹ Герджиков С. Хаос и ред след комунизма / С. Герджиков. – София: Екстрем, 1998. – С. 375; Божилов Д. Какви са шансовете на БСП за властта? / Д. Божилов // 24 часа. – 2002. – 26 януари; Народное собрание Болгарии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

² Бъчварова Р. Големи очаквания и към този 6 април / Р. Бъчварова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.capital.bg/show/index.php?broi=2003-13&page=5-13-1&rubr=komentar>.

³ Бурдяк В.І. Республіка Болгарія на зламі епох: політична трансформація суспільства / В.І. Бурдяк. – Монографія. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 318-321.

⁴ Laver M., Benoit K. Party Policy in Modern Democracies / M. Laver, K. Benoit. – New York, Routledge, 2006. – Р. 64.

⁵ Новый болгарский парламент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politjournal.ru/index.php?action=Articles&dirid=40&tek=3907&issue=113>

⁶ Новый президент Болгарии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpravda.com/novyy-prezident-bolgarii/>

⁷ В Болгарии тот же ГЕРБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gazeta.ru/politics/2013/05/13_a_5318937.shtml

⁸ После митингов правительство Болгарии ушло в отставку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/world/Posle-mitingov-pravitelstvo-Bolgarii-ushlo-v-otstavku.html>

⁹ Победивший на выборах Росен Плевнелиев из партии ГЕРБ против создания баз МЧС России вдоль газопровода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izvestia.ru/news/505483>

¹⁰ Смена власти в Болгарии может навредить России: новый премьер давно поссорился с послом РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.com/world/14mar2013/marinraikov.html>

¹¹ В Болгарии проходят досрочные парламентские выборы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://world.lb.ua/news/2013/05/12/199128_bolgarii_prohodyat_dosrochnie.html

¹² Пламен Орешарски представил президенту Болгарии новое правительство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novinite.ru/articles/3081>

¹³ В столице Болгарии снова прошел антиправительственный митинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rosbalt.ru/main/2013/07/05/1148994.html>

¹⁴ Новое правительство Болгарии обнаружило в бюджете дыру около одного миллиарда евро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kp.ru/daily/26100.5/2998145/>

УДК [329:324](437.3)«2010»

© Тетяна Федорчак
(Івано-Франківськ)

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ 2010 РОКУ

У статті досліджено участь політичних партій Чеської Республіки у чергових виборах до парламенту. Проаналізована діяльність провідних політичних партій, причини успіху на виборах новостворених правих партій, активність громадян у виборчій кампанії та результати виборів-2010.

Ключові слова: Чеська Республіка, політичні партії (ліві та праві), парламентські вибори, виборча кампанія.

Т.Федорчак

Политические партии Чешской Республики в парламентских выборах 2010 года

В статье исследовано участие политических партий Чешской Республики в очередных парламентских выборах 2010 г. Проанализирована деятельность ведущих политических партий, причины успеха на выборах новообразованных правых партий, активность граждан в избирательной кампании и результаты выборов-2010.

Ключевые слова: Чехия, политические партии (левые и правые), парламентские выборы, избирательная кампания.

T.Fedorchak

Political Parties of Czech Republic in the 2010 Parliamentary Elections

The article examines the participation of political parties in the Czech Republic parliamentary elections in 2010. The author analyzed the activity of leading political parties, reasons for the success of the elections the newly formed right-wing parties, active citizens in the electoral campaign and the election-2010.

Key words: Czech Republic, parties (left and right), parliamentary elections, campaign.

Політичний розвиток останніх років у країнах ЦСЄ, особливо в Чеській Республіці (ЧР), показує, що ставити знак дорівнює між виборами і демократією не завжди доцільно. Вибори не гарантують свободу і ніяк особливо не пов'язані зі змістом демократії. Навпаки, вони можуть служити цинічним інструментом для підтвердження влади далеких від демократії режимів.

Президент В. Гавел свого часу скептично розглядав партії, як політичні інститути. Він писав у статті, присвяченій 15-й річниці революції 1989 р., що «міжнародні корпорації, картелі засобів масової інформації та бюрократія, що володіють вла-

дою, перетворюють політичні партії все більше в організації, які ставлять найпершим завданням своєї діяльності не сприяння зростанню громадського добробуту, а захист своїх покровителів і груп за інтересами¹. Але в сучасній демократії відсутній інший механізм регуляції суспільного розвитку, крім змагання політичних суб'єктів у процесі виборів.

Парламентські вибори в Чехії, що відбулися 28-29 травня 2010 р., стали «політичним землетрусом». На політичній сцені з'явилися нові актори, які, за висловом Президента ЧР В. Клауса, «сплутали всі карти», «не залишивши каменя на камені»². У виборах до нижньої палати парламенту ЧР взяли участь 27 політичних партій, але 5% виборчий бар'єр подолали лише п'ять з них. Попри всі політичні прогнози й опитування громадської думки, які віддавали перевагу соціал-демократам і висували варіанти лівого коаліційного уряду, перемогу на виборах здобули праві партії. Справді, Чеська соціал-демократична партія (ЧСДП) набрала найбільшу кількість (22,08%) голосів, але не отримала необхідної більшості для формування кабінету уряду. Ліберально-консервативна Громадянська демократична партія (ГДП) – традиційний ідейний противник ЧСДП, що перебувала при владі, – набрала 20,22%. Це найгірший результат за період існування партії з 1991 р. Вона виникла на базі Громадянського форуму на хвилі «оксамитової» революції і домоглася забезпечення необхідної єдності в питанні політичної й економічної стратегії трансформації ЧР, гарантувала її послідовну реалізацію.

Результати парламентських виборів-2010 завершили виборчу кампанію, яка тривала понад рік. У ході кампанії виборці остаточно «втомилися» від старих політиків і «поставили» на нових акторів політичної сцени, які винахідливою грою у виборчому марафоні зуміли перетягнути на свій бік не дуже досвідченого в політичних технологіях виборця. Чехи й не помітили, що в «нових» партіях все ті ж «старі» гравці. Тож спрацював оптичний обман, на який чехи не зважили чи не бажали зважати, за принципом «гірше вже було».

Аналітики і політики діаметрально розійшлися в оцінках виборів-2010: від захопленого оптимізму, що «завершилася ера двох домінуючих партій»³ – до тверезого реалізму на кшталт: «нові партії, яким виборці дали своєрідний механічний мандат, несуть ряд питань, що можуть будь-коли перетворитися на небезпечні міни», «нові партії – невідомі, невизначені, порожні, без членської бази – небезпека для демократії»⁴.

Вибори справді стали «політичною перемогою» нових правих партій, а справжніми переможцями – створена в червні 2009 р. права партія ТОП-09, яка за рік зуміла залучити на свій бік

16,7% виборців, і зареєстрована в 2001 р. правоцентристська партія «Справи громадянські», що набрала 10,88%. Разом праві партії здобули 47,80%, а ліві – 33,35% голосів, у т.ч. ЧСДП – 22,08%, Комуністична партія Чехії і Моравії (КПЧМ) – 11,27%⁵. Такої переконливої перемоги праві партії не отримували з виборів-1990 – перших постреволюційних виборів, що фактично носили характер плебісциту. Вибори-2010 дуже вразили провідні партії чеської політики – ГДП та ЧСДП, які програли з величезним рахунком: ГДП втратила 834 тис. виборців, а ЧСДП – 573 тис. Якщо на парламентських виборах-2006 суперники – ГДП і ЧСДП – разом отримали 67,7% голосів, то на виборах-2010 – лише 42,3%.

ТОП-09 «змістила» з третьої на четверту позицію найчисельнішу КПЧМ, яка набрала 11,27%. Завдяки стабільному електорату і стійкій членській базі комуністи зуміли зберегти свої позиції, отримавши ту ж кількість мандатів у нижній палаті парламенту. Комуністи стабільно займали третє місце на всіх попередніх парламентських виборах, але ніколи не входили в уряд. Так, на виборах-1990 комуністи отримали 13,2%. Тоді політологи пояснювали це «ностальгією за минулим». Утім, комуністи закріпилися на політичній сцені: на виборах-1992 вони здобули 14,1%, на виборах-1996 – 10,3%, у 1998 р. – 11,3%, у 2002 р. – 18,5%, у 2006 р. – 12,8%⁶.

Вперше за останні 20 років до парламенту не пройшла найстаріша чеська політична партія (заснована в 1919 р.) Християнсько-демократична унія – Чехословацька народна партія (ХДУ–ЧНП), яка набрала 4,39%. За підсумками попередніх виборів партія стабільно займала четверту позицію і традиційно була «третьою» при формуванні коаліційних урядів «меншості» (на виборах-1996 вона отримала 8,1%, у 2002 р. у коаліції з Унією свободи – Демократичною унією – 14,3%, у 2006 р. – 7,2%). Програш партії стався через розмити виборчу програму, а головне тому, що найактивніша частина партії на чолі з головою М. Калоуском, міністром фінансів у коаліційному уряді М. Тополанека 2006-2009 рр., перейшла у нову праву партію – ТОП-09. Вибори-2010 у ЧР стали «ляпасом для великих партій». Після них у відставку пішли голови провідних партій – ГДП, ЧСДП, ХДУ–ЧНП та Партії зелених.

Лідер ЧСДП Й. Пароубек, який вів партію на вибори під гаслом «Краще майбутнє для простих людей», з жалем констатував, що чехи не обрали соціал-демократичний вектор розвитку країни. «Вибори, як і раніше, – свято демократії. Втім, у певних ситуаціях вибори можуть бути і проявом слабкості демократії»⁷. На думку чеських політологів, це знайшло своє вираження в зниженні кількості виборців, які взяли участь у виборах у ході

трансформації. Чехи виявили на виборах-2010 відносно низьку виборчу активність, адже голосували лише 62,6% виборців. Це один із найнижчих показників участі у виборах, менше їх на виборчих дільницях було лише в 2002 р.

Аналіз даних про участь у виборах показує, що в «нових» країнах ЄС нижча виборча активність, ніж у «старих». За даними Міжнародного інституту демократії і виборчої підтримки, в країнах Західної Європи у виборах у 1945-2003 рр. брало участь у середньому 82,1% виборців, у т.ч. в Бельгії – 92,5%, Австрії – 90,9, Італії – 89,8, Люксембурзі – 89,7, Ісландії – 89,5, Німеччині – 85,0, Швеції – 85,0, Великобританії – 75,2, у Франції – 74,8%⁸.

Рівень громадської активності – найважливіший індикатор політичного клімату в країні. Для суспільства ЧР останніх років характерна громадська апатія, що підтверджує стабільно високий скептицизм чехів щодо можливості їх впливу на розвиток суспільства: приблизно дві третини населення вважає, що пересічний громадянин не може впливати на дії влади. Опитування громадської думки відображають постійне падіння інтересу суспільства до політики і суспільного життя. Одним із доказів посилення політичної пасивності в ЧР є зниження участі громадян у виборах. Якщо після революції в перших виборах-1990 взяли участь 96,79% виборців, то в 1996 р. – 76,41%, у 1998 р. – 74,03%, у 2002 р. – 58,00%, у 2006% – 64,47%; у виборах до верхньої палати парламенту ЧР – Сенату традиційно беруть участь менше третини виборців.

Важко не погодитися з провідним чеським політологом О. Крейчі, що «в умовах низької політичної активності суспільства зростає можливість самовідтворення малої владної еліти, в т.ч. і за допомогою виборців»⁹. У ЧР навіть з'явилася пропозиція про введення «виборчого обов'язку», але її навряд чи підтримають у парламенті, адже прийняття цієї законодавчої норми лише додасть голосів невдоволених, і відповідно зменшить кількість прихильників партії, що проголосувала за таку «ініціативу».

Результати парламентських виборів-2010 вказують на спонтанність та імпульсивність вибору чехів і спростовують традиційні для них поведінкові моделі. Дивно, але з появою громадянського суспільства і нової політичної системи, її фрагментація в ЧР зростає: на виборах-1992 невеликі партії, які не подолали виборчий бар'єр, отримали 19,1% голосів, що на загал було логічно в політичній ейфорії «оксамитової» революції; у 1996 р. – 11,2%, у 2006 р. – 6,0% – вже спокушені у виборчих кампаніях чехи не хотіли, щоб «пропав» їх голос, і голосували за великі партії, що мали реальних шансів пройти до парламенту. Під час ви-

борів-2010 майже п'ята частина виборців «нелогічно» голосувала за партії, які не пройшли до парламенту. Тож очевидно, що «невдоволений» чеський виборець знову розширив спектр пошуку «своєї» партії.

Незважаючи на строкатий політичний ландшафт (історична традиція чеської політики), до останніх виборів-2010 в ЧР активно діяли у правій частині політичного спектра – ліберально-консервативна ГДП, у лівій частині – ЧСДП, стабільні складові партійної системи – правоцентристська ХДУ-ЧНП і ліва КПЧМ. У ЧР сформувалася традиційна для демократичних держав модель двох домінуючих партій – ГДП і ЧСДП, з класичною ідеологією. Знизився вплив малих партій. На політичній сцені час від часу з'являлися нові гравці, але практично політичний пейзаж вони не змінювали¹⁰. Вибори-2010 показали, що процес стабілізації політичного спектра в ЧР ще не завершений. У політичну гру несподівано ввійшли нові актори, які зміцнили її правий фланг.

За підсумками виборів, правоцентристська коаліція на чолі з ГДП отримала більшість місць у палаті депутатів ЧР: 118 з 200 місць, у т.ч. ГДП – 53, ТОП-09 – 41, «Справи громадські» – 24 місця; ліві партії отримали в нижній палаті парламенту 82 місця, в т.ч. ЧСДП – 56, КПЧМ – 26 місць. Інші 22 партії – учасники виборів не подолали 5% бар'єр і не пройшли до парламенту.

В історичних традиціях політичної системи ЧР є не лише строкатість політичного спектра, а й високий рівень недовіри населення до політичних еліт – незалежно від того, партії якої політичної орієнтації (правої чи лівої) при владі. За даними опитування, проведеного Центром вивчення громадської думки в січні 2010 р., лише 7% чехів позитивно оцінили роботу політиків, 8% – роботу парламенту. Політики ЧР, що прийшли на хвилі «оксамитової» революції і пройшли перевірку на нову «ідеологічну чистоту», не витримують критики у порівнянні з попередниками комуністичної епохи: 48% чехів вважають, що сучасні політики за рівнем професіоналізму не перевищують комуністичних функціонерів, і лише 20% населення називають сучасних політиків більш моральними, ніж комуністичні попередники. Переважна більшість (84%) з гиркотою констатує, що сучасна політична еліта користується необґрунтованими привілеями – так само, як і їх попередники – комуністи¹¹.

Кризові явища в розвитку політичної системи ЧР посилюють протиріччя і всередині старих партій. Методом вирішення внутрішньопартійних розборок «старих» політичних еліт стало створення нових партій по всьому політичному спектру. Як наслідок хитань у лавах ліберал-консерваторів, у лютому 2009 р. була утворена нова політич-

на Партія вільних громадян, яку очолив П. Мах, найближчий соратник президента В. Клауса, виконавчий директор Центру з економіки і політики (ЦЕП), колишній член ГДП. У грудні 2009 р. зареєстрували Партію прав громадян, яку через сім років очолив засновник сучасної ЧСДП М. Земан (що повернувся в політику і в 2013 р. обраний президентом ЧР). Він поставив за мету залучити в партію виборців, невдоволених сучасною політичною ситуацією в країні, яких, на його думку, понад 90%. Ліва партія М. Земана не пододала виборчий поріг, не пройшла до парламенту, але відбрала 4,33% голосів у ЧСДП.

Після розколу в ХДУ–ЧНП виникла нова права партія – ТОП-09, яку очолив колишній міністр МЗС у коаліційному уряді М. Тополанека князь К. Шварценберг, один із найпопулярніших чеських політиків. К. Шварценберг – «обличчя партії», культова фігура, не замішана в корупційних скандалах. Він зібрав найбільшу кількість голосів на виборах, переміг за партійними списками від ТОП-09 в столиці ЧР Празі – традиційному оплоті ГДП. «Ходіння в народ» князя К. Шварценберга виявилось простою, але досить ефективною виборчою технологією. Він буквально зачарував країну, яка легко піддалася промовам «нового» старого політичного мага. До ТОП-09 увійшла та ж політична еліта ХДУ–ЧНП і політики обласного та районного масштабу. Партія налічує лише 7 тис. членів, але має широку спонсорську підтримку¹². На думку чеських політологів, ТОП-09 – «стратегічний продукт правих». Верхівка партії складається переважно з «старих» осіб, а становий хребет партії утворюють «старі і нелюбимі народники». Аналізуючи неочікувані підсумки виборів-2010, чеський політолог П. Камберскі ставить тверде запитання: «За стратегічний продукт правих ТОП-09 голосували наївні ідеалісти чи цинічні реалісти?»¹³.

Інший переможець виборів-2010 – ліберально-демократична партія «Справи громадські» виникла в ЧР у 2001 р. Спочатку основну увагу члени партії приділяли регіональним і комунальним проблемам, тож в їх діяльності переважали «господарські аспекти». Розквіт партії як політичного суб'єкта почався в 2009 р. з приходом нового голови партії, відомого телевізійного журналіста Радка Егна, що швидко здобув прихильність широких верств завдяки своїм викривальним телепрограмам на гострі суспільні теми. «Справи громадські» – партія Інтернету, налічує 16 тис. зареєстрованих членів, має еkleктичну виборчу програму, грає з виборцями правої і лівої орієнтації. «Справи громадські» при зовнішній відкритості – досить непрозора політична структура. Вперше до парламенту увійшла партія, що має «такі тісні зв'язки з впливовими групами бізнесменів»¹⁴. Ще до ви-

борів вона заявила про неможливість співпраці з соціал-демократами і комуністами.

«Політичну перемогу» новим правим партіям забезпечила гнучка виборча тактика – орієнтація не лише на традиційних прихильників ліберальної ідеології, а й на широкі верстви виборців різних станів. Вони висували кандидатами від партій відомих публічних людей. Головною помилкою старих політичних партій – ЧСДП і ГДП – стала переважна орієнтація виборчої кампанії та партійних програм на своїх традиційних виборців. Нові ж партії намагалися охопити весь виборчий спектр, що в сучасних реаліях ЧР з нестійкою виборчою базою виявилось більш ефективною виборчою тактикою.

Нові праві партії зуміли «достукатися» до молоді, яка відрізняється досить пасивною політичною позицією. У 2010 р. вперше у виборах брали участь «Гавлові діти» – «постоксамитове» покоління молодих виборців, які народилися після падіння комуністичного режиму, – майже 130 тис. осіб. Загалом молодих виборців віком 18-25 років у ЧР налічується понад мільйон. Класичні чеські партії не вміють, та й не дуже прагнуть залучити на свій бік політично незаангажовану молодь. Натомість, нові партії (ТОП-09 і «Справи громадські») активно працюють з молоддю через Інтернет, що дає позитивні результати. Так, 26-28 квітня 2010 р. у 134 середніх школах пройшли т.зв. орієнтовні студентські вибори, за підсумками яких перемогу одержали ТОП-09 (43%), ГДП (19%), «Справи громадські» (12%), Чеська піратська партія (7%)¹⁵. Новим правим партіям вдалося «зачепити» і середній клас підприємців, обіцяючи покращити бізнес-клімат у країні, не підвищувати податки на доходи фізичних осіб і на прибуток, знизити платежі до фондів соціального страхування тощо.

На боці нових акторів чеської політичної сцени «грала» і четверта влада – ЗМІ. Багато виборців змінили свої політичні уподобання в ході жорсткої винахідливої виборчої кампанії. Як показали вибори-2010, чеський виборець не лише слабо орієнтується в політичних технологіях, а й легко «губиться» в партійних лабіринтах. Стрімкому «попаданню» ТОП-09 і «Справи громадські» в коло провідних партій ЧР, безсумнівно, сприяла і значна підтримка спонсорів.

Попередні вибори-2006 практично поділили політичну сцену ЧР навпіл. Їх переможець ГДП отримала 35,4% голосів виборців; ЧСДП, що вісім років до цього управляла країною, – 32,3; КПЧМ – 12,8; ХДУ–ЧНП – 7,2; Партія зелених – 6,3% голосів. Тож за підсумками виборів жодна з партій не отримала кваліфікованої більшості в палаті депутатів і не могла сформувати легітимний уряд «більшості». Тривалий тактичний про-

цес «перетягування канату» з формуванням урядового кабінету, який президент В. Клаус назвав «холодною громадянською війною», тривав 230 днів. ЧР поставила своєрідний політичний рекорд поствиборчого безвладдя в країні. Сформований після численних безуспішних спроб коаліційний уряд «меншості» на базі ГДП і двох невеликих партій (ХДУ–ЧНП і Партії зелених) не мав широкої підтримки в парламенті, що ускладнювало проведення послідовної економічної політики. Поступове наростання кризових явищ в економіці розвіяло міф про «чеський острівцець» добробуту і стабільності в глобальній економічній кризі, якої коаліційний уряд М. Тополанека з перебільшеним оптимізмом довго не хотів помічати¹⁶.

Економічну кризу і невдоволення населення політичною ситуацією в ЧР використали нові політичні гравці для приходу до влади. У березні 2009 р. парламент ЧР відмовив у довірі правому коаліційному уряду М. Тополанека і відправив його у відставку. Президент ЧР В. Клаус призначив тимчасовий уряд фахівців на чолі з Я. Фішером. Після довгих узгоджень, з втручанням у ситуацію Конституційного суду ЧР, вибори перенесли на травень 2010 р., тобто практично у законодавчо встановлені терміни чергових виборів парламенту.

Економічний спад у країні та політичні рокировки відразу ж вплинули на результати виборів, засвідчили посилення позицій правих партій у розкладі політичних сил у ЧР і виявили певний зсув політичного спектра вправо. Втім, вважаємо, що говорити про рішучий і усвідомлений поворот суспільства вправо – передчасно. Практично всі верстви ЧР зробили певний «крок вправо», хоч інтенсивність «правого повороту» значною мірою була протестом – «змінити політиків». Чеські виборці, безсумнівно, хотіли змін і голосували за зміни, але які? Чи був це їх свідомий вибір, заснований на явних політичних перевагах і прихильності політичним та економічним доктринам нових правих партій, чи ж виборці все-таки голосували під тиском емоційної напруги?

Події після виборів-2010 і політика ліберальних реформ у сфері охорони здоров'я, освіти, пенсійного забезпечення підштовхнули суспільство ЧР до усвідомлення поспішності і легковажності свого вибору. Болючі для більшості чехів зміни у «найчутливішій» соціальній сфері, спроби уряду перекласти на населення витрати на освіту й охорону здоров'я, неясність у реформуванні пенсійної системи – змінили ставлення виборців до правих партій. Масовому протверезінню сприяла й атмосфера афер та корупції, яка особливо щільно оточувала партію «Справи громадські», членів якої звинувачували в отриманні хабарів. За даними агентства STEM, яке провело в лютому 2012 р. опитування громадської думки, у разі проведення

позачергових виборів до парламенту, крісла в нижній палаті зайняли б представники лише чотирьох політичних партій. Найбільше мандатів – 88 отримала б ЧСДП (нині вона в опозиції). Разом з комуністами, яким прогнозували 37 мандатів, вони могли б сформувати більшість. Правлячий уряд правоцентристів не зміг би втриматися в управлінні країною. ГДП отримала б 50, а партія ТОП-09 – лише 25 мандатів. Третій коаліційний партнер – «Справи громадські» не ввійшла б до парламенту¹⁷.

Втім, події в ЧР розвивались за іншим сценарієм. Попри те, що впродовж трьох років після парламентських виборів у країні неодноразово виникали політичні кризи, пов'язані з корупцією серед вищого ешелону влади та партійного керівництва, але остання криза, що розгорнулася у червні 2013 р., набула неочікуваних наслідків. Її спровокував гучний скандал, у центрі якого виявився прем'єр-міністр Петер Нечас і його найближчі соратники. П. Нечас також очолював ГДП – правлячу партію в коаліційній більшості парламенту.

У результаті скандалу П. Нечас 17 червня подав заяву президенту Мілошу Земану про відставку, і коаліційний правоцентристський уряд ЧР припинив діяльність, оскільки за Конституцією відставка прем'єра означала розпуск уряду¹⁸. Власне, політична криза в Чехії розпочалась 11 червня 2013 р., коли прем'єр П. Нечас публічно заявив про майбутнє розлучення з дружиною. У ніч на 13 червня в Празі пройшла безпрецедентна масштабна операція з арештами й обшуками. У ній брали участь 400 працівників поліції, обшуки були проведені в 31-му місці. Співробітники УБОЗ провели обшуки і виїмку документів у приміщенні уряду, в міністерстві оборони, магістраті Праги, офісі державної компанії «Ліси Чеської Республіки» та відділенні одного з найбільших у країні «Комерчнї банку». Серед заарештованих були три колишні депутати нижньої палати парламенту (всі члени ГДП), генерали – колишній і нинішній глави військової розвідки і голова управління прем'єр-міністра Яна Надьова. 14 червня стали відомі подробиці «справи Надьової» і «справи депутатів», які компрометували прем'єра, уряд і партію ГДП. Йшлося про корупцію, перевищення службових повноважень і сімейні справи прем'єра. «Я прекрасно розумію, – заявив П. Нечас, – що складнощі мого особистого життя стають проблемою для чеської політики і для Громадянської демократичної партії». Він зняв з себе обов'язки голови ГДП і заявив про намір зовсім «піти з великої політики»¹⁹. За повідомленнями ЗМІ, слідчі натякають на те, що нинішня безпрецедентна операція – лише перша частина розслідування, яке може до невпізнанності змінити чеську політичну сцену.

Після цих подій у ЧР було дві лінії розвитку політичної ситуації: правляча коаліція формує новий уряд під керівництвом нового прем'єра або дострокові вибори. До чергових виборів залишиться один рік. Вони мають відбутися в травні 2014 р. Правляча ГДП відстоювала перший варіант, опозиція – ЧСДП і КПЧМ – дострокові вибори. Для рішення про дострокові вибори опозиції потрібні були 120 голосів депутатів парламенту з 200, але вона їх на збрала. На посаду нового прем'єра передірали кілька кандидатур, але президент М. Земан запропонував створити тимчасовий технічний уряд «спеціалістів», вважаючи, що він забезпечить розслідування корупційного скандалу і не допустить політичного тиску на слідство. Формування уряду він доручив Іржі Русноку, який у 2001-2002 рр. працював міністром фінансів в уряді М. Земана. Президент призначив І. Руснока під приводом, що цей прем'єр – добрий економіст, який займається підготовкою бюджету наступного року.

Незалежно від того, які нові подробиці про корупцію і закулісні угоди уряду принесе цей скандал, він неминуче вплине на політичну систему Чехії. Для партії ГДП (новий голова Мартін Куба) цей удар може виявитися фатальним. Для лівої опозиції, яка пережила в 2012 р. свою гучну корупційну аферу – арешт одного з соціал-демократичних лідерів, Давида Рата, – він може стати трампліном до влади. Для президента М. Земана, відомого своїми авторитарними нахилами, – подарунком долі, що підсилить його позиції як верховного політичного арбітра²⁰. А для суспільства – приводом замислитися над тим, чому нинішня система влади в ЧР не в змозі впоратися з крадіжками і клієнтелізмом політиків, чиновників і пов'язаних з ними бізнесменів. Однак нинішня коаліція, якій дострокові вибори не вигідні, може і утриматися при владі до кінця терміну – до літа 2014 року.

1. Pehe J. Demokracie bez demokratu. – Pr., 2010. – S. 163-164.

2. Jak vidí volby president Klaus? V Česku nezustal kamen na kameni // Lidove noviny. – Pr., 2010. – 31.05.

3. Sedlacek T. Sedm postrehu // Hospodarske noviny. – Pr., 2010. – 10.05.

4. Klaus V. Nove strany jsou nebezpečím demokracie // Hospodarske noviny. – Pr., 2010. – 10.05.

5. Ibid.

6. Voter Turnout in Western Europe since 1945. – Stockholm, 2004. – 183 s.

7. Krejci O. Nova kniha o volbach. – Pr., 2006. – S. 431.

8. Voter Turnout in Western Europe since 1945. – Stockholm, 2004. – S. 90.

9. Krejci O. Nova kniha o volbach. – Pr., 2006. – S. 432.

10. Havlik V., Kopeček L., Krize vladnuti Ceske republiky. Analyza pusoberri voleb- niho a stranického systemu a navrhy moznych reseni // Politologicky Casopis. – Pr., 2008. – N3. – S. 183-205.

11. Simiinek P. Alarm, blfí se Paroubek // Hospodarske noviny. – Pr., 2010. – 28.01.

12. Kdo nam bude vladnout – volby 2010 // Hospodarske noviny. Mimoradna pílloha. – Pr., 2010. – 26.04. – 15 s.

13. Kambersky P. Knize for president // Lidove noviny. – Pr., 2010. – 31.05.

14. Kdo nam bude vladnout – volby 2010 // Hospodarske noviny. Mimoradna pílloha. – Pr., 2010. – 26.04. – 15 s.

15. Kubita J. «Havlovy deti» jdou poprve volit. A mohou volby rozhodnout // Hospodarske noviny. – Pr., 2010. – 10.05.

16. Федорчак Т. П. Політична трансформація Чеської Республіки: внутрішні та зовнішні виміри: Монографія / Тетяна Петрівна Федорчак. – Івано-Франківськ: Видавництво Івано-Франківського національного університету нафти і газу, 2012. – С. 292-295.

17. Radio Praha. Новости. – 2012. – 03. – 02 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.radio.cz

18. Премьер-министр Чехии после «очень серьезных» обвинений уходит в отставку // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.altaregion.ru/news/223221/>

19. Премьера Чехии подставила дама // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://get24.ru/premera-chehii-podstavila-dama.html>

20. Политический кризис в Чехии: движение в сторону «корпоративного государства» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.rambler.ru/19835708/>